

«El pitjor que li pot passar a una generació és ser una generació sense crítica»

ENTREVISTA A ANTONI MARTÍ MONTERDE

Si hi ha algú que dins de la comparatística catalana actual —uns estudis tan minoritaris com minoritzats— ha estudiat la història de la Weltliteratur és Antoni Martí Monterde. D'aquest concepte i de moltes altres coses en parla en l'entrevista que us oferim a continuació.

Per començar, m'agradaria saber de quina manera vas començar a interessar-te pel món de la literatura en general i pel comparatístic, en concret.

Realment és molt difícil —m'imagino que per a tothom— recordar el moment en què vam començar a llegir; és menys difús el moment en què vam començar a escriure. En tots dos casos, són massa íntims i insignificants, però he de reconèixer el paper d'una professora de batxillerat, bastant heterodoxa dins la professió, sense la qual no hauria tingut una certa consciència que la literatura era alguna cosa més que una assignatura en què treia bones notes... jo que, d'altra banda, era un cas espectacular de fracàs escolar...

El més interessant, ara, potser és explicar com vaig arribar a la Literatura Comparada, quan no era visible com a tal, enmig del desastre que era el pla d'estudis de la Facultat de filologia de la Universitat de València en els anys vuitanta del segle passat. Jo, en realitat, tampoc no vaig ser un gran estudiant universitari. Pràcticament no freqüentava les aules com a conseqüència, fonamentalment, del fet que més de la meitat de les classes no tenien a veure amb la literatura, sinó amb la llengua —que era transcrita fonètica i fonològicament tres vegades al dia en aquelles aules. Tenia sempre la sensació d'haver-me equivocat de carrera. A la meva llicenciatura en Filologia Hispànica-Literatura Espanyola, calia afegir que el meu interès principal era la literatura catalana, i fent aquella llicenciatura no s'estudiava aleshores menys literatura catalana que matriculant-se de Filologia Catalana (amb un pla d'estudis encara més antiliterari), i en canvi estudiàvem l'espanyola, la galaico-portuguesa i la llatinoamericana. Eren uns estudis ibèrics encoberts, vaja, però no comparatius, sinó juxtaposats.

En aquells anys, només alguns professors em resultaven inquietants i interessants. Per exemple, les classes de César Simón, una mica estranyes però fascinants —amb silencis de

minuts—, van ser la porta a llegir la seva poesia, que va ser molt important per a mi, en un moment en què, no sé per què, jo escrivia versos. Un dia li vaig explicar els meus dubtes, i em va dir, literalment: «No te preocupes: escribes muy bien». Aleshores vaig ser jo qui es va quedar en silenci una llarga estona, que encara dura. La mort de César Simón em va doldre especialment, perquè me'n vaig assabentar un diumenge a la tarda, ja a Barcelona, llegint la premsa.

Encara vaig tenir sort de no plegar, perquè en cinquè curs vaig arribar a les classes sobre poesia catalana contemporània de Jaume Pérez Montaner i les de literatura hispanoamericana de Sonia Mattalia, malauradament també desapareguda fa pocs anys. Dos exemples de crítica literària en directe que encara m'impresionen quan recordo aquells dies, i que alternava amb tertúlies amb altres amics, com Xúlio Ricardo Trigo —ell sí que havia abandonat la Facultat, però no la literatura—, que era un exemple d'assagisme oral brillantíssim.

Un moment clau va ser quan, de sobte, en l'assignatura de Crítica literària —amb Juan Miguel Company, en tercer curs— van esburnejar algunes lectures parcials de Walter Benjamin i de Roland Barthes. Em vaig quedar absolutament admirat per aquella manera de pensar la literatura, de concebre el fet mateix de pensar la cultura. Va canviar la meua manera de llegir; passava els dies sencers a la biblioteca llegint un munt de llibres que no constaven en cap programa de cap assignatura, però que m'han fet com sóc, com a teòric i com a comparatista, com a lector i, imagino, com a escriptor. Això últim, en realitat, també està vinculat a la meua lectura, en aquells anys, de Joan Fuster, sobretot dels diaris, i assaigs com *Les originalitats*, que encara em sembla un model de literatura comparada i d'història comparada dels intel·lectuals, a banda d'un gran assaig que caldria rescatar precisament en moments polítics com els actuals. I va ser també els anys de descobriment de l'obra de J.V. Foix, que aleshores va arribar a obsessionar-me: he de confessar que vaig aprendre el català per entendre'l, i encara no tinc clar si ho he aconseguit, entendre'l; i quant al català, durant anys, parlava en un *foixià* incompreensible per als meus amics. El que em queda d'aquelles dues grans línies de lectures és, d'una banda, dos models d'europèisme literari, molt diferents entre sí, però complementaris. No és el mateix llegir Montaigne si hi arribes després de llegir Fuster que sense haver-ho fet. No és camina de la mateixa manera per la teua ciutat abans o després de llegir de Benjamin.

I una altra qüestió gens anecdòtica: com que la biblioteca era petita i saturada, molt sovint anava només a recollir-hi llibres —encara recordo la cara de la bibliotecària quan vaig presentar una papereta amb la signatura de tota l'obra de Josep Pla— i m'instal·lava en la cafeteria de la Facultat o en locals propers, com el desaparegut cafè Donosti, a prop del trenet que avui és un tramvia. Crec que va ser un dels orígens de *Poètica del Cafè*, i de la meua manera d'interrogar-me sempre pel sentit del que faig, com i on.

Com entres a formar part de la primera fornada de professors de la llicenciatura de Teoria de la literatura i Literatura Comparada de la Universitat de Barcelona? Al País Valencià havies participat en algun projecte semblant?

No, a València portava una tertúlia literària amb presentacions de llibres i lectures poètiques

en un Cafè, el Malvarrosa. Però ho vaig deixar estar perquè vaig dimitir com a poeta. A les classes de Jaume Pérez Montaner havia fet alguna classe, sobre Foix, als meus propis companys. Però aleshores no m'imaginava com a professor universitari. Això va venir molt més tard i per casualitat. Quan, no només per raons acadèmiques, vaig marxar a Barcelona a fer el Doctorat en Literatura Comparada que dirigia Claudio Guillén a la UPF, aleshores sí que vaig descobrir la Literatura Comparada pròpiament dita, i hi vaig tenir la sort immensa d'assistir també a les classes, per exemple, d'Àngel Crespo, sobre Petrarca. Però tot era una mica irregular, sense un eix fort —el mateix Guillén, una institució, no semblava gaire engrescat i al final va plegar... En tot cas, va ser interessant. En guardo un record contradictori...

Poc després de presentar la Tesina, fent broma amb uns companys del doctorat, vam decidir presentar-nos a un concurs per entrar a treballar a la UAB. I, contra tot pronòstic, vaig guanyar la plaça —miserable, econòmicament, però un començament acadèmic, al cap i a la fi. Tot plegat va passar d'una manera molt rara: en l'entrevista, el president del tribunal em va demanar, diverses vegades, que digués un llibre —un de sol— a partir del qual estructuraria tot un curs. Davant de la meua resposta —*La Recherche* de Proust— hi va tornar, insistint en què es tractava d'una assignatura de Teoria de la Literatura; jo vaig respondre de la mateixa manera, afegint que tot el que caldria explicar en un curs de Teoria de la Literatura podia trobar-se en la *Recherche*. Més tard, vaig entendre que aquella tossuderia insubornable em va obrir la porta de la vida universitària quan, el més normal, és que me l'hagués tancat per sempre. Això era en 1997. Només dos anys més tard, en 1999, l'experiència de treballar a la UAB havia estat tan decebedora —malgrat compartir despatx i, des d'aleshores, amistat amb Enric Sullà i, durant uns mesos, amb Salvador Company; malgrat alguns bons alumnes ara amics com Joan Todó o Edgar Illas— que vaig decidir plegar. L'ambient era irrespirable, i la literatura hi importava ben poc. Pensa que allà tenen com a catedràtic de Literatura Espanyola un plagiari confés, i no passa res. Un fàstic.

Aleshores, en un dels escassos intervals que no tenia el telèfon tallat per manca de pagament, vaig rebre una telefonada del president d'aquell tribunal: Jordi Llovet. Havien donat llum verda al projecte d'una llicenciatura de Teoria de la Literatura i Literatura Comparada a la UB, i em va proposar d'incorporar-me a corre-cuita a l'equip fundacional, amb una situació molt precària, però amb un repte intel·lectual magnífic, que coincidia absolutament amb aquella resposta meua. Van ser uns anys esgotadors i meravellosos. Irrepetibles. David Viñas, Nora Catelli i jo, per ordre d'aparició... més Jordi Llovet, un equip al qual poc després es va afegir Robert Caner vam tenir l'oportunitat de plantejar una idea nova; no una reforma d'alguna cosa que no funcionava. Crec, sincerament, que la vam aprofitar. Vam aixecar del no-res un espai intel·lectual dins la Universitat que només puc qualificar d'excel·lent, i ho vam fer al preu d'un sobre esforç personal que la UB mai no ha sabut reconèixer. Ara, el dia més important, al meu entendre, d'aquesta història va ser quan va afegir-s'hi, a més a més, el primer professor que s'havia llicenciat amb nosaltres. Era un premi que ens mereixíem.

Però, pel que fa als continguts, com se sol dir, a mi em va tocar ballar amb la més lletja. Ningú no volia fer-se càrrec de la part històrica i teòrica del que fèiem, en aquell equip, de

manera intuïtiva: literatura comparada. Ningú no era conscient de la seva pròpia tradició comparatista, i em va tocar assumir-ho, perquè era l'únic que s'havia arribat a formar una mica en aquest aspecte. Però el moment que vaig arribar a la biblioteca i vaig veure que no hi havia el material mínim imprescindible per muntar les assignatures va ser terrible. No hi havia res de res. I, d'altra banda, pel que havia après de Claudio Guillén, tenia la sensació que allò era un camp de mines, a més, poc atractiu. Després de sobreviure com vaig poder el primer curs —i això literalment: van estar a punt de desnonar-me del pis per no poder pagar el lloguer el mateix any que encara treballava a dues Universitats— un any més tard tenia una petita biblioteca d'Història i Teoria de la Literatura Comparada que vaig posar a disposició dels estudiants a través d'uns dossiers impossibles només un any abans a la UB, i va ser l'origen de la revisió de la Història i Teoria de la Literatura Comparada que he desenvolupat des d'aleshores com una de les meves recerques principals, de la qual els primers beneficiaris sempre han estat els estudiants.

Davant de la varietat gairebé infinita de possibles interessos dins de la Literatura Comparada i de la Teoria de la literatura, què et mou a aproximar-te al concepte de Weltliteratur i a la seva història?

Com deia, la Història i una part de la Teoria de la Literatura Comparada no és gaire atractiva com a proposta d'estudis literaris, tal com va evolucionar metodològicament al llarg del segle xx: era una mena d'eina de la filologia més mediocre que posava uns autors al costat d'uns altres i es pensava que això era comparar... La Filologia, la Història de la Literatura i la Literatura Comparada, han de ser i poden ser una altra cosa; i exemples, com Eric Auerbach, ho demostren.

Per organitzar les classes tenia tres opcions. Una, que ja havia vist i volia eludir: substituir la reflexió per la pràctica: ja ho feiem a la resta de la llicenciatura, i molt bé, al meu entendre: hauria estat una fugida d'estudi. La segona, recitar dos o tres manuals —començant pel Guillén: un frau habitual a la casa, no hauria estat reprotxable si tenim en compte els sous que pagava —i avui encara és menys— la UB al seu professorat no funcionari; però per a mi resulta inadmissible. La tercera: començar des del principi —o, més aviat, des dels principis. Tot, en aquell moment, era per mi una qüestió de principis als quals encara em mantinc fidel.

M'ho vaig haver d'inventar tot, i prendre decisions que, amb el temps i molt d'esforç, es van demostrar com a encertades; per exemple, la que esmentes: situar en el centre de la Introducció a la Literatura Comparada la idea de *Weltliteratur* de Goethe, de la qual aleshores gairebé ningú no en parlava, i a partir d'aquí, revisar la *necessitat* de la Literatura Comparada des del punt de vista de la Història Intel·lectual d'Europa, i no només com al precedent àulic del comparatisme sense aules. Crec que va ser un encert. Més que mostrar com funcionava el mètode, volia que els estudiants pensessin que històricament, políticament, literàriament, la Literatura Comparada tenia una raó de ser completament actual, però que calia revisar a través del temps. Si entenien això, el més important ja estava aconseguit, sense oblidar la dimensió europea i catalana de la proposta. No és fàcil: em consta que la meva assignatura és de les difícils; també ho ha estat per a mi. Però crec que mereix la pena assumir reptes com aquests.

A Un somni europeu, fas un repàs extraordinàriament exhaustiu i acurat de la història d'aquest concepte. És molt interessant saber que, tradicionalment, s'ha atribuït a Goethe la paternitat de la idea de Weltliteratur, a partir, sobretot de les converses amb Eckermann i les cartes a Carlyle quan, realment, al llibre mostres que Goethe manlleua aquesta idea de la revista francesa Le Globe i, en part, també, de Madame de Staël. Ens pots fer cinc cèntims de la relació entre Goethe i la gent de Le Globe?

M'han dit de vegades que és un llibre molt sever amb Goethe. És cert. Però també és un llibre que reconeix que, sense la seva figura, la idea de *Weltliteratur* no hauria assolit la força que té. Goethe —crec— ho sabia. I no estava disposat a compartir-ho amb ningú, ni tan sols amb personatges com Staël —pel que fa a la relació entre França i Alemanya— i el cercle de la revista *Le Globe* pel que fa al liberalisme i la idea de crítica d'abast europeu. Es tracta d'una revista que Goethe llegia de manera frenètica en el moment de donar a llum el neologisme que, sense aquells joves crítics francesos —entre els quals hi havia Sainte-Beuve i Stendhal— no significaria el mateix. En aquella revista trobem, per exemple, una ressenya de la novel·la xinesa que Goethe comenta en la famosa citació del 31 de gener de 1827, sense esmentar-la. També hi trobem el terme *Literatura Comparada* abans de formular-se la *Weltliteratur*. Aquest detall és important, perquè tota la història de la Literatura Comparada sol explicar-ho a l'inrevés de com va passar, i crec demostrar-ho en el llibre. Ara, el que li preocupa a Goethe no era un personalisme, sinó el fet que —en un moment en què encara no existeix la idea de Literatura europea— França torni a ser determinant en el procés de la *Weltliteratur*. La reacció —la raó del seu silenci— és contra França, en clau Alemanya i europea. Per això la *Weltliteratur* no és la superació de la literatura nacional, com s'ha volgut entendre, sinó la seva reinvençió, necessària, per part de Goethe al servei d'uns ideals que, aleshores, no podien estar gaire clars. El mateix Goethe mostra una preocupació pel que hagi de passar amb la literatura alemanya en el moment de constitució de la idea de literatura nacional; i la *Weltliteratur* és la seva manera d'intervenir en aquest procés. Però també és una intervenció en la tensió entre França i Alemanya, en busca d'un avenir més pacífic per a Europa —que aleshores era tant com dir, el món. En aquest sentit, és la seva intervenció diferida en el debat entre Kant i Herder, i en les seves conseqüències; i ho fa, de manera decidida i discreta alhora, en l'espai literari.

Al llibre insisteixes molt que la Weltliteratur, tot i pretendre fer un paper transnacional, mai no ha pogut desempallegar-se (potser perquè és impossible) d'un punt de vista nacional (sovint nacionalista) respecte del seu l'objecte d'estudi. Tenint això en compte, quina creus que és la funció que, avui dia, haurien de tenir estudis literaris? Assumir el punt de vista nacional és el primer pas per a una comparatística més honesta i fructífera?

Sens dubte. Les autoproclames de cosmopolitisme i d'universalisme no serveixen per a res, sobretot, perquè solen amagar un nacionalisme disfressat. Amb això no vull dir que el cosmopolitisme i l'universalisme no mereixin la pena, però cal pensar-los críticament, no atribuir-los mecànicament a un comparatisme que, per exemple, en el cas de França, va ser una manera acadèmica de continuar el Tractat de Versalles en les biblioteques. Lluny de superar les fronteres, com sol dir-se, la literatura comparada es va dedicar, durant molts anys, a fer-les encara més tenses: per la Sorbonne, en aquells anys, la Literatura Comparada era una branca de la Història de la Literatura Francesa destinada a perpetuar una dominació

simbòlica que ni en el pla econòmic, ni en el polític —ni en el militar— podia continuar. El temps de les hegemonies culturals a Europa s'havia acabat, i el comparatisme encara no ha acabat d'assumir que el seu paper en aquells anys va ser absolutament contrari als ideals goethians que tant invoca, en una barreja d'irresponsabilitat i cinisme. Per això, crec que per pensar comparativament cal tenir molt clara la història del que vols posar en relació, i la història d'aquesta relació. Sense això, el que es fa no passa de ser natació sincronitzada en piscines buides, que és una pràctica bastant habitual en comparatistes no sempre benintencionats.

Què representa —de bo i de dolent— la institucionalització de la Literatura Comparada al final del segle XIX?

Cal recordar que aquesta institucionalització va ser molt dubitativa; i no es va fer en un lloc acadèmic central sinó a l'Université de Lyon, on un jove professor de literatura francesa, Joseph Texte, va començar a parlar del paper que havia de jugar la Literatura Comparada en els futurs, i desitjables, Estats Units d'Europa. Amb la meua reivindicació de la figura de Texte, autor d'una profunda revisió de la noció de cosmopolitisme literari, intento que continuï vigent aquell ideal, que després els buròcrates per un costat, i els catedràtics per un altre, van anar retallant. I abans, a Transilvània, Hugo von Meltzl, havia fundat una revista en deu llengües amb un ànim europeïsta claríssim, enunciat sense esborrar la perspectiva hongaresa, importantíssima. Una de les coses més interessants d'estudiar la Literatura Comparada és que permet veure tota la història d'Europa des d'una perspectiva diferent: la que crea l'esforç mateix de pensar les relacions entre literatures i l'espai literari europeu sense esborrar el punt de vista propi, sinó integrant-lo en la mateixa pregunta crítica.

Més enllà de les raons històriques marcades evidentment per quaranta anys d'aïllament forçat respecte d'Europa, per què creus que Catalunya no ha estat capaç de recuperar l'esperit europeïsta (i no em refereixo a l'interès per no quedar fora de l'euro tan de moda avui dia entre les classes dirigents) que definia la mentalitat de la immensa majoria dels nostres intel·lectuals d'abans de la guerra? On són els Ramon Esquerra, Carles Soldevila, Eugeni d'Ors... d'avui dia? No creus que a casa nostra, molt sovint, alguns corrents teòrics han estat forçats a entrar en una realitat que no era la de la seva gènesi, cosa que ha acabat provocant encara més confusió en l'àmbit dels estudis literaris?

Creo que una part important de la resposta ha de ser necessàriament dura: la *gauche divine*, —o, com caldria anomenar-la més exactament: la *goïg divine*— amb alguna excepció, ho ignora tot, d'aquests autors que has esmentat; i la manera de relacionar-se amb Europa d'aquesta generació marcada per *Boccaccio* és, sobretot, diletant, hedonista, a més a més de semiculta: el nom del local, mal escrit, els delata. Això no tindria cap importància si no fos per la seva posició dominant des de la sortida del franquisme. I, en realitat, una de les victòries del franquisme va ser fer creure, a aquesta generació, que la literatura catalana no anava amb ells, que no pagava la pena. En canvi, sense l'europeïsmes d'aquella generació —amb Pla i Xammar, amb Gaziell, amb Gasch, amb Foix, Riba, Rodoreda, i tants d'altres— no s'entén l'europeïsmes català, el de Barcelona inclòs. Ignorar això és no només fer trampa, sinó mirar per sobre de l'espallta els millors escriptors que ha donat aquest país al segle xx, alguns dels quals van viure fins els anys vuitanta, no ho oblidem, i per molts dels quals anar a l'estranger

havia estat, primer, una professió literària, i després un exili; no una excursió a comprar vestidets i a copiar *boites*. En realitat, va ser una generació bastant provinciana, aquella; va limitar el seu camp intel·lectual al diàleg amb Madrid, que, d'altra banda, mai no els va assumir com a fenomen cultural espanyol d'avançada durant els darrers anys del franquisme i els primers de la transició. Gil de Biedma —en algun assaig—, Carlos Barral —en les seves memòries—, Terenci Moix —en algun article rebutjant el diàleg com a substitutiu dels drets a *Cuadernos para el Diálogo*—, d'alguna manera van atrevir-se a qüestionar el discurs aparentment transgressor del grup; però van ser excepcions. I d'aquesta impostura intel·lectual sorgeixen molts dels malentesos que, amb perspectiva, més mal han fet a la cultura a Barcelona i a Catalunya —i a la relació entre Barcelona i la resta de Catalunya— des de la mort de Franco —uns malentesos dels quals l'anomenat pujolisme va aprofitar-se mentre va poder. Va ser tot un gol en pròpia porta i, en algun cas entre les cames de tota la intel·ligència pseudoprogre de Barcelona. El pitjor és que aquesta generació, quan va veure's clar que el problema no era Pujol —recordem el nom del penúltim president de la Generalitat— van començar a buscar culpables en la generació posterior, que no havia sabut continuar la seva tasca il·lustrada, la qual cosa, a banda de malintencionada, és falsa.

Tot podria haver estat tan diferent... però la literatura catalana es va trobar atrapada en una mena triangle de les Bermudes: una suposada elit que se les donava de culta i internacional però, en el fons era profundament provinciana i gens liberal; un poder oficial que, acusat de provincià, no va saber entendre que la recuperació de la dignitat nacional no podia prescindir dels debats moderns; i una Universitat que, en els anys setanta i vuitanta, no va estar a l'alçada de la literatura que havia d'estudiar i, tret d'excepcions, estava també d'esquena als debats teòrics internacionals més rellevants. Tot això és, exactament, el contrari del que havien significat els noms que has esmentat, entre d'altres; i la tasca de la crítica literària a Catalunya hauria de consistir a restablir un diàleg profund amb aquestes figures, estudiar-les i reprendre-les, com ells mateixos van fer la seva obra, mirant cap Europa com el marc que ens fa intel·ligibles.

D'una banda, segurament una part del problema s'explica pel fet que la literatura ja no ocupa, en la societat, el lloc que tenia en aquells anys. I, en alguns aspectes, no és negatiu que això hagi passat. Però, des dels anys noranta, pot apreciar-se una desliteraturització del camp editorial català molt preocupant, que ha tingut conseqüències nefastes. Actualment, l'editorial més gran en català, Edicions 62, és insignificant des del punt de vista literari. La caiguda qualitativa del seu catàleg, la ignorància dels seus gestors i la inhibició de gent que ho hauria pogut redreçar des de dins —com ara Josep Maria Castellet—, més la intervenció del Grup Planeta, ha de ser considerada com una tragèdia cultural. Segurament, des del punt de vista de la necessitat de repensar el camp editorial i literari català, no seria negativa la desaparició d'aquest Grup, insolvent econòmicament i intel·lectualment, un autèntic pes mort, unes autèntiques mans mortes, si tenim present no només el que no fa, sinó el que no deixa fer. Són, actualment, els grans enemics de la literatura, els emissaris del no-res, a casa nostra. Hi ha noms que, per raons de drets, no es poden editar o s'estan editant molt malament, i això és imperdonable. Fins i tot m'atreveria a afirmar que és planificat.

La conseqüència és, com he dit alguna vegada, que aquest fet ja és prou trist, però esdevé tràgic si pensem que avui, Josep Pla no guanyaria el premi Josep Pla. Ni Gaziell el Gaziell. Ni Ramon Llull el Ramon Llull. Ni sant Joan el Sant Joan. Aquesta situació, doncs, desborda completament l'abast específicament crític del problema, i requereix una interrogació més oberta, que abasta de l'assaig i el memorialisme fins a la resta de la prosa. I, pel que fa a la crítica, pensem que Castellet va guanyar el premi Sant Joan amb un llibre sobre Josep Pla. Avui, això seria impensable, i no crec pas que sigui qüestió de resignar-se; perquè de talent n'hi ha, a la literatura catalana actual. Però cal saber buscar-lo.

Podríem allargar la pregunta i fer-la extensiva al món de la crítica literària: Ramon Esquerra publica la immensa majoria dels seus articles a la premsa catalana dels anys vint i trenta, què ho fa que la crítica literària de nivell avui dia sigui gairebé impossible de trobar en mitjans de comunicació que no siguin absolutament minoritaris? Podem atribuir el problema exclusivament als grups empresarials que hi ha darrera de la immensa majoria d'editorials i mitjans de comunicació?

El tema de la premsa i les revistes és diferent, i té a veure amb la seva possible continuïtat, amb la seva visibilitat a les llibreries; són qüestions claus, decisives. Però després hi ha el pas al llibre. Ramon Esquerra va poder recopilar *Lectures Europees* perquè ja treballava cada article pensant el conjunt de la literatura europea. Després, per culpa del comparatisme sorboniforme, perd versatilitat; però aquell primer llibre és certament interessant com a inici d'un recorregut que la seva mort al Front de l'Ebre va truncar. Actualment, tinc la sensació que la crítica literària a la premsa actual no és gaire compatible amb el col·leccionisme: costa trobar un article que et vingui de gust retallar, citar, reprendre, discutir... I això té a veure amb que els periòdics mateixos ja no són un espai que es respecti a ell mateix.

Pel que fa a la crítica literària has escrit: «La crítica no és un afegitó facultatiu, opcional, de la creació literària: la crítica és la literatura.» Creus que això contradiu les paraules de George Steiner quan afirma que hi ha hagut massa ocasions en què els crítics o estudiosos literaris han oblidat que no eren tan importants com la literatura en si?

No crec que pensem en els mateixos referents: Steiner reacciona contra una situació, molt preocupant, en què la lectura de teoria va substituir la lectura de literatura en les aules nord-americanes dels anys vuitanta i noranta. Això, com les posicions d'aquells anys de Harold Bloom, tenia a veure amb uns debats que, a casa nostra, com va demostrar Enric Sullà, no podien calcar-se acríticament. Potser tenim altres problemes, a Europa, però aquests no, tret de les imitacions vulgars que són els *Cultural Studies* a casa nostra, impartits per gent que no sap on és B'ham. El que jo assenyalo va més aviat en la línia que, per escriure, s'ha de llegir molt i molt profundament, de manera que la literatura sigui una meditació sobre les lectures, sobre la tradició, sobre la manera d'estar en el món de la gent de lletres. Això és, crec, una evidència; però no està gens malament recordar també uns comentaris de Joan Fuster sobre la funció de la crítica: fer conscient una societat de la seva literatura. No és pas, doncs, una feina subsidiària o merament de comentarista: és fonamental, perquè una literatura pugui evolucionar, en termes individuals i col·lectius. Per això, el pitjor que li pot passar a una generació és ser una generació sense crítica —i això, evidentment, es pot afirmar més enllà de la literatura.

Sembla que València, i més concretament, la Universitat, és una mena d'oasi dins d'aquest buit tan significatiu d'iniciatives que cerquin d'equiparar la nostra producció assagística i comparatística amb la de moltes zones del món. Com a valencià i bon coneixedor —i protagonista— d'aquesta excepció tan notable, què creus que caldria fer per a construir realitats equivalents a Catalunya?

Si analitzem la trajectòria de les PUV en el context —delirant— del País Valencià, trobem una autèntica novel·la. La qualitat de les PUV s'explica també per una frase de Fuster, «no voldria morir-me sense haver deixat en funcionament i en “forma”, al País Valencià, uns quants equips d'intel·lectuals i de no intel·lectuals capaços de remoure —o almenys intentar-ho— aquesta societat en perpètua somnolència digestiva...». Malgrat que en massa aspectes la situació al País valencià no és de somnolència, sinó de coma profund, no es poden obviar realitats com aquesta. Un exemple d'èxit des de la modèstia, el treball i la intel·ligència. I, amb gent com Antoni Furió i Gustau Muñoz al capdavant, amic i editor de Fuster el primer, dietarista i traductor de Simmel i Benjamin el segon, el resultat és unes col·leccions d'assaig i pensament com n'hi ha poques en Europa; i unes revistes com *L'Espill* —fundada per Fuster, refundada per Furió i Muñoz— i *Pasajes*, que qualsevol persona d'Humanitats hauria de tenir per imprescindibles. Però això, fixem-nos, és una tasca silenciosa, de més de dues dècades, i amb una gran confiança en l'assaig humanístic, sense el qual una literatura està coixa. Quan, a Catalunya, s'ha aplicat aquests criteris, el resultat ha estat molt bo. De fet, la preponderància del *fast book* és una anomalia en la nostra tradició: aquests llibres han d'existir, com en tota literatura; però no se'ls pot cedir el centre de gravitació de la taula de novetats: no representen la complexitat de pensament, sinó la reacció a una situació. El que no pagarà la pena rellegir en una dècada. Els editors haurien de pensar més en la segona edició que no pas en la primera, sinó, sempre faran llibres de tercera.

Des d'un punt de vista més general, quin creus que hauria de ser el paper de l'intel·lectual al segle XXI? T'és res a fer contra la marea tecnològica que, aparentment, sembla que ha d'acabar resolent tots els nostres mals (és a dir, els dels qui puguin accedir a aquesta tecnologia)?

No sóc ni tecnofàustic ni tecnofòbic. No m'agrada que pràcticament hagin desaparegut les llibreries de vell, però sé que sense Internet, hi ha molts llibres antics i moderns que no hauria pogut arribar a tenir. El problema és quan aquestes coses resten sense sumar, o resten alguna cosa que no pot compensar-se amb res del que sumen. Ha estat una mica sempre així, no només en el món del llibre. I les reaccions hipotèticament elitistes de certs autors em semblen tan malament com els entusiasmes ingenus d'altres.

Tot una altra qüestió és la figura de l'intel·lectual. No tinc una resposta clara, i en canvi, crec que és imprescindible. Per això vaig fundar un grup de recerca sobre Literatura Comparada en l'Espai Intel·lectual Europeu. Perquè, encara que no sapiguem què és un intel·lectual avui, encara sentim la necessitat d'aquesta manera de pensar el món. Al meu entendre, cal reprendre la figura de l'intel·lectual per tal de reflexionar sobre la seva història en una perspectiva comparada, posant en relleu la seva dimensió literària. Sé que ho proposo en un moment en què sembla haver estat clausurat el seu paper en el debat públic i quan, d'altra banda, les lletres tampoc no ocupen un lloc central en la definició de la ciutadania i, a més, Europa està molt qüestionada com a fons de valors implícits i com a projecte col·lectiu. No és un bon moment per a aquesta figura. Però això ha estat, també, una constant històrica.

Tampoc no és cert que ara siguin més necessaris que mai, els intel·lectuals; de fet, n'hi ha prou amb pensar en el segle XX per no caure en aquesta ingenuïtat gairebé ofensiva. Però mentre ens interroguem sobre la seva necessitat, podrem pensar, ahir, avui, i demà, en Europa.

Incidint una mica en aquest sentit, i aprofitant alhora la flaca que El funàmbul sent pel món centreeuropeu d'abans de la Segona Guerra Mundial i el teu magnífic estudi Poética del Café, m'agradaria preguntar-te si podem considerar el món de la tertúlia com a definitivament acabat i si creus que avui dia encara hi ha alguna esclatxa per aquesta mena de construcció d'espais de llibertat i de pensament crític.

La veritat és que basta aquesta conversa que hem tingut per entendre que la meua resposta només pot ser afirmativa. Una altra cosa és la vida de Cafè, que a Barcelona pràcticament va extingir-se i, en canvi, ara sembla reviscolar ni que sigui de manera una mica artificial o nostàlgica. Tant hi fa: si està passant això, com en el cas de la figura de l'intel·lectual, és per que la societat encara té aquesta necessitat estructural i íntima alhora. L'únic que cal fer és donar-li temps i espai, com a les revistes i als llibres.

ANTONI MARTÍ MONTERDE (Torís, 1968) és escriptor i professor de Teoria de la Literatura i Literatura Comparada. Com a assagista ha publicat *J. V. Foix o la solitud de l'escriptura* (1998), *Poética del Café* (2007), i *Un somni europeu. Història intel·lectual de la Literatura Comparada* (2011). Ha col·laborat amb la revista *L'Espill* i amb Edicions de la ela geminada. Actualment viu a la ciutat de Girona.